

در دوران غیبت امام عصر(ع) و در دوره انتظار ظهور حضرتش، آداب و اخلاقی برای پیروان اهل بیت(ع) در قرآن و روایات ترسیم شده است که آشنایی و انجام آنها، راه نجات و رمز عبور سالم از این بحران می‌باشد. در روایات اهل بیت(ع) دوره‌ای بحرانی و سخت برای ایام غیبت ترسیم شده و ضرورت ایجاب می‌نماید نسبت به آداب و اخلاق این دوره آموزش‌های کافی را دیده باشیم. خداوند در این خصوص می‌فرماید: «ای اهل ایمان، در کار دین صبور باشید، یکدیگر را به صبر و مقاومت سفارش کنید و مراقب کار دشمن و خداترس باشید، شاید رستگار شوید»^۱. حضرت باقر(ع) در تفسیر این آیه فرمودند: «یعنی صبور باشید بر انجام واجبات و یکدیگر را به صبر و مقاومت در برابر دشمنان سفارش کنید و عهدتان را با امام منتظران محکم کنید».

یا در روایت دیگری از حضرت صادق(ع) در تفسیر همین آیه آمده است: «یعنی صبور باشید بر انجام واجبات و در مقابل مشکلات و مصائب یکدیگر را به صبر و مقاومت سفارش کنید و عهدتان را با ائمه و پیشوایان دین محکم کنید. (و با امامتان پا برجا بمانید)»^۲. در اینجا به معرفی ۱۴ صفت از صفات اخلاقی که لازمه یک شخص منتظر است می‌پردازیم:

آداب انتظار، اخلاق منتظران

مهدی نیلی پور

برادران دینی، دوستان خویش و دیگر مؤمنان سفارش و امر به یقین داشتن به حضرت قائم(ع) و صبر کردن در زمان غیبت آن حضرت بر طولانی شدن زمان غیبت و بر آنچه از آزار دشمنان و جفای دوستان و... می بینند به اینکه خوبی های صبر را برایشان باز گوید و...»^۸

۴. دوری از صفات ناپسند مردم آخرالزمان: امام ششم(ع) فرمودند: «... پس در این موقع بترسید و از خداوند متعال نجات را خواهان شوید و بدانید که مردم مورد خشم الهی قرار گرفته اند و تنها خداوند آنها را مهلت می دهد به خاطر امری که اراده کرده برایشان و لذا در این هنگام آرزومند ظهور و فرج باش و تلاش کن برای اینکه خداوند عزوجل تو را در خلاف آن چیزی (آن اعمالی) که مردم بر آن هستند، ببیند.»

۵. اختیار گمنامی و پرهیز از شهرت کاذب و حفظ زبان: امام صادق(ع) فرمودند: «(در دوران غیبت) زبان های خود را حفظ کنید، در خانه های خود بمانید (مگر به ضرورت) تا آنکه حادثه ای (که برای دیگران پیش می آید به واسطه گناه کردنشان در جامعه) برای شما پیش نیاید.»
«برای مردم زمانی می رسد که انسان میان ناتوانی و تبه کاری مخیر می شود، هر کس چنین زمانی را درک کند، باید ناتوانی را بر فساد و تباهی برگزیند.»

۶. زمینه سازی ظهور: پیامبر گرامی اسلام(ص) فرمودند: «از مشرق زمین، مردمی قیام می کنند و زمینه را برای (ظهور) مهدی(ع) آماده می سازند.»^{۱۰}

۷. ذکر کثیر و عبادت: امام علی(ع) فرمودند: «خانه های محقر خود را، مسکن خود قرار دهید، همانند کسی که در آتش گذاخته می سوزد، دندان روی جگر بگذارید و خدا را بسیار زیاد یاد کنید که یاد خدا بزرگ ترین پناه گاه است؛ اگر بدانید.»^{۱۱}

۸. ورع و رعایت محاسن اخلاقی: امام صادق(ع) می فرمایند: «هر که دوست دارد از یاران قائم باشد، پس باید انتظار کشد و در حالی که منتظر است، پارسایی و اخلاق نیک را در پیش گیرد. اگر (با چنین حالتی) از دنیا برود و بعد از مرگ او، قائم(ع) قیام کند، همانند اجر کسی را دارد که قائم را درک نموده است. پس (در کار و عمل) بکوشید و منتظر باشید، گوارایتان باد ای جماعت مشمول رحمت.»

آن حضرت می فرمایند: «صاحب این امر (امامت) غیبتی دارد که در آن روزگار، دیندار همانند کسی است که خار مگیلان را با دست خویش خرد کند.» امام سپس، اندکی خاموش ماند و آنگاه فرمود: «صاحب این امر را غیبتی است، پس باید که بنده از خدا بترسد و به دین خویش جنگ آویزد.»^۲

۹. پرهیز از شکاکیت و پیروی از راه ائمه پیشین: امام صادق(ع) می فرمایند: «پس هرگز در حق او شک و تردید به خود راه ندهید، از صفحه دل هرگونه شک و تردید را بزدايید. من شما را برحذر کردم، سخت از آن بپرهیزید، از خدا توفیق و راهنمایی تان را مسئلت می نمایم.»^۵
همچنین فرمودند: «اگر در زمانی قرار گرفتی که به امامی از آل محمد(ص) دست نیافتی، هر که را قبلاً دوست داشتی (از ائمه گذشته) دوست بدار و هر که را از دشمنان، دشمن داشتی، دشمن بدار و از هر که پیروی نمودی، پیروی کن و هر صبح و شام در انتظار فرج باش.»^۶

۱۰. سفارش یکدیگر به صبر: سید ابن طاووس، در کتاب «اقبال» از وجود مبارک پیامبر اکرم(ص) در خطبه روز غدیر این گونه آورده است: «سورة والعصر درباره حضرت علی(ع) نازل شد و تفسیرش اینکه: «و» سوگند به پروردگار «عصر» قیامت که «همانا انسان در زیان است»: یعنی دشمنان آل محمد(ص) «مگر کسانی که ایمان آوردند» به ولایت ایشان «و کارهای خوب انجام دادند» به همدردی کردن با برادرانشان «و یکدیگر را به صبر سفارش دادند» در زمان غیبت غایبشان...»^۷

«منظور از سفارش کردن یکدیگر به صبر آن است که مؤمن به فرزندان، نوادگان، خاندان و عیال، عشیره و

۱۱

دعا: حضرت صادق (ع) خطاب به ابن سنان فرمودند: «به زودی در شبهه‌های خواهید افتاد و بدون نشانه‌ای نمایان و امامی رهنما خواهید ماند. از این شبهه‌های رهایی نیابد مگر آن کس که دعای غریق را بخواند. عرض کردم دعای غریق چگونه است؟ فرمود: می‌گویی: «یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک! خدایا! بخشایشگر! مهربانا! ای دگرگون‌ساز دل‌ها! دل مرا بر دینت استوار گردان. عرض کردم ای دگرگون‌ساز دل‌ها! و اندیشه‌ها! دل مرا بر دینت استوار گردان. فرمود: البته خدای دگرگون‌ساز دل‌ها و اندیشه‌هاست، اما تو همان بگو که من می‌گویم: ای دگرگون‌ساز دل‌ها! دل مرا بر دینت استوار ساز».^{۱۷}

همچنین از سید بن طاووس دعایی در ضمن حدیث غیبت حضرت مهدی (ع) نقل شده که به ذکر آن می‌پردازیم:

راوی می‌گوید عرض کردم: شیعیان چه کار کنند؟ فرمود: بر شما باد بر دعا کردن و انتظار فرج کشیدن تا آنجا که می‌گوید: عرضه داشتیم: به چه چیزی دعا کنیم؟ فرمود: می‌گویی: «بار خدایا! تو خودت و فرستاده‌ات و فرشتگان و پیغمبرت و والیان امرت را به من شناسانیدی، بار خدایا من نگیرم جز آنچه تو عطا کنی و هیچ نگهدارنده‌ای جز تو برایم نیست، بار خدایا! مرا از منازل دوستان دور مگردان و دلم را پس از آنکه هدایت کرده‌ای منحرف منما، بار خدایا! مرا به ولایت کسی که اطاعتش را بر من واجب ساخته‌ای، هدایت فرمای.»^{۱۸}

۱۲

مراجعه به کتب دانشمندان امین و اصیل: امام صادق (ع) به مفضل بن عمر فرمود: «بنویس و دانش خود را در میان برادرانت منتشر کن و چون (خواستی) بمیری، آن را به پسرانت میراث بده، زیرا بر مردم زمانه‌ای، پراشوب می‌رسد که در آن زمان جز با کتاب‌هایشان همدم نشوند».^{۱۹}

۱۳

همکاری بین شیعیان و حدیث‌شناسی: امام باقر (ع) فرمودند: «باید که توانمندان شما ضعیفان را تقویت کنند و ثروتمندان شما فقیران را یاری رسانند و سرّ ما (اهل بیت) را افشا نکنید و امر ما را برملا ننمایید و هرگاه حدیثی از جانب ما به شما رسید که بر آن یک یا دو شاهد از قرآن یافتید پس آن را قبول کنید و گرنه

۸

گرفتن معارف دین از دین‌شناسان امین و رجوع به علما: امام مهدی (ع) می‌فرمایند: «و اما درباره اتفاقات مهم، به راویان حدیث ما رجوع کنید که آنان حجت من بر شما هستند و من نیز حجت خدا بر آنها هستم».^{۱۲} امام هادی (ع) نیز می‌فرمایند: «در زمان غیبت قائم ما، اگر نبودند دانشمندانی که مردم را به سوی خدا دعوت، به طرف او راهنمایی کنند و با دلایل و براهین الهی از آیین او دفاع کنند؛ دست بندگان مستضعف را بگیرند و آنها را از دام‌های شیطان و شبکه‌های ناصیبان (دشمنان سرسخت اهل بیت (ع)) نجات دهند، هیچ کس باقی نمی‌ماند مگر اینکه از دین خدا مرتد می‌شود، اما آن دانشمندان رشته دل‌های ضعیف شیعه را می‌گیرند، همچنان که ناخدای کشتی، سکان کشتی را می‌گیرد. آنها نزد خدای عزوجل از هر طبقه‌ای برترند».^{۱۳}

۹

آمادگی نظامی: امام صادق (ع) فرمودند: «[باید] هر یک از شما برای خروج حضرت قائم (ع) [اسلحی] مهیا کند هر چند که یک تیر باشد، که خدای تعالی هرگاه چنین نیستی در او ببیند، امیدوارم عمرش را طولانی کند».^{۱۴}

۱۰

تقیّه: امام رضا (ع) فرمودند: «همانا گرامی‌ترین شما نزد خدا، با تقواترین و پای‌بندترین شما به تقیه است. عرض شد: ای پسر پیامبر خدا! تا کی؟ فرمود: تا روزگار آن زمان معین و آن روزگار قیام قائم ماست. پس هر که پیش از قیام قائم ما تقیه را ترک کند از ما نیست».^{۱۵} امام علی (ع) فرمود: «و آن زمانی است که در آن نجات نمی‌یابد، مگر هر مؤمن بی‌نام و نشان که اگر [در مجالس] حضور یابد شناخته نشود و هر گاه غایب باشد در جستجویش بر نیایند. اینان چراغ‌های هدایت و روشنگران راه شب‌روانند، که به فساد و سخن‌چینی در میان مردم آمد و شد نکنند و دهان به غیبت مردم و یاه‌گویی نگشایند، خداوند درهای رحمتش را برای آنان باز و سختی عذابش را از ایشان برطرف می‌نماید. ای مردم؛ زمانی بر شما خواهد رسید که اسلام در آن واژگون می‌شود همچنان که ظرف واژگون گردد و آنچه در آن است بریزد...».^{۱۶}

۱۵. دعا در زمان غیبت آن حضرت،
۱۶. شناختن نشانه‌های ظهور،
۱۷. تسلیم بودن و عجله نکردن،
۱۸. صدقه دادن به قصد سلامتی آن حضرت و انجام اعمال واجب و مستحب به نیابت از ایشان،
۱۹. سعی در خدمت کردن به آن حضرت،
۲۰. تجدید بیعت با ایشان در هر روز و هر لحظه.^{۲۲}

پی‌نوشت‌ها:

۱. سورة آل عمران (۳)، آیه ۲۰۰.
۲. تفسیر برهان، ج ۲، ص ۱۴۹.
۳. تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۲۳۶، ح ۱۹۸.
۴. غیبت نعمانی، ص ۱۶۹، ح ۱۱.
۵. همان، ص ۱۵۰، ح ۱۰.
۶. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۴۵۷.
۷. اقبال الأعمال، ص ۴۱۸.
۸. مکبیل المکارم، ج ۲، ص ۲۲۵، ح ۱۳.
۹. کافی، ج ۲، ص ۳۷۲.
۱۰. نهج الفصاحه، ج ۲، ص ۲۶۷.
۱۱. کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۶۷.
۱۲. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۲۳۸.
۱۳. کمال‌الدین و تمام‌النعمة، ج ۲، ص ۳۲.
۱۴. محجة البیضاء، ج ۱، ص ۱۷۳.
۱۵. غیبت نعمانی، ص ۲۹۱.
۱۶. نهج البلاغه، خطبة ۱۰۳، فیض ۲۹۱.
۱۷. اعلام الوری، ص ۴۰۸.
۱۸. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۷۳.
۱۹. مهج الدعوات، ص ۳۳۲.
۲۰. کافی، ج ۱، ص ۵۲، ح ۱۱.
۲۱. امالی طوسی، صص ۲۳۲ و ۴۱۰؛ بشارة المصطفی، ص ۱۱۳.
۲۲. با استفاده از کتاب مکبیل المکارم.

(از عمل به آن) توقف نمایید و آن را به ما برگردانید (و در قبول یا رد آن سخنی نگویید) تا اینکه حقیقت آن برایتان آشکار شود و بدانید که برای منتظر این امر (فرج) امام عصر(ع) ثواب روزه‌دار شب زنده‌دار ثبت می‌گردد و هر کس قائم ما را درک کند و به همراه او خارج شود (برای نبرد) و دشمن ما را بکشد، برایش مانند پاداش بیست شهید منظور می‌گردد و هر کس همراه قائم ما بجنگد برایش همچون اجر بیست و پنج شهید منظور خواهد شد»^{۲۰}.

۱۲

مسئولیت‌پذیری نسبت به شیعیان: همانا کسی که متکفل ایام آل محمد(ص) شود، آنان که از امامشان جدا شده و در جهل خود سرگردان مانده و در دست شیاطین و ناصبیان از دشمنانمان اسیر گشته‌اند، پس آنان را از چنگال شیاطین و دشمنان ما نجات داده، از حیرتشان بیرون برد و شیاطین را با ردّ وسوسه‌هایشان سرکوب نموده، ناصبیان را با دلایل پروردگارشان و دلیل امامتشان مقهور سازد، چنین کسانی نزد خداوند به بلندترین جایگاه از بندگان برتری یابند، بیش از فضیلت آسمان بر زمین و بیش از فضیلت عرش و کرسی و حُجُب بر آسمان و برتری آنها بر این عابد همچون امتیاز ماه شب چهارده بر مخفی‌ترین ستاره در آسمان می‌باشد»^{۲۱}.

در اینجا به فهرستی از تکالیف بندگان نسبت به آن حضرت حجت(ع) در دوران غیبت که در کتاب شریف «مکبیل المکارم» گردآوری شده، اشاره می‌کنیم:

۱. تحصیل صفات و آداب ویژه آن حضرت،
۲. رعایت ادب نسبت به یاد او،
۳. محبت او به طور خاص،
۴. محبوب نمودن او در میان مردم،
۵. انتظار فرج و ظهور آن حضرت،
۶. اظهار اشتیاق به دیدار آن بزرگوار،
۷. ذکر مناقب و فضایل آن حضرت،
۸. اندوهگین بودن مؤمن از فراق آن حضرت،
۹. حضور در مجالس فضایل و مناقب آن حضرت و تشکیل آن مجالس،
۱۰. سرودن و خواندن شعر در فضایل و مناقب آن حضرت،
۱۱. قیام، هنگام یاد شدن نام یا القاب آن حضرت،
۱۲. گریستن، گریاندن و خود را به گریه کنندگان شبیه نمودن بر فراق آن حضرت،
۱۳. درخواست معرفت امام عصر - ارواحنا له الفداء - از خداوند متعال،
۱۴. تداوم درخواست معرفت آن حضرت،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی